

Воронюк Ю.Ю., Беспалько Р.І.

Методико-технологічний аспект забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону

Воронюк Юлія Юріївна, асистент

*Беспалько Руслан Іванович, кандидат біологічних наук, доцент
кафедра землевпорядкування та кадастру*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Анотація. Проаналізовано сучасний стан земель сільськогосподарського призначення в Карпатському регіоні та проблеми їх раціонального використання. Розглянуто методико-технологічні аспекти забезпечення такого використання. Досліджено актуальність системного підходу для розв'язання проблем сільськогосподарського землекористування в регіоні та прийняття рішень.

Ключові слова: *землі сільськогосподарського призначення, Карпатський регіон, раціональне використання, методико-технологічні аспекти, система.*

Вступ. Землі сільськогосподарського призначення стратегічний та один з найбільш важливих ресурсів України. Сучасний розвиток земельних відносин, запровадження земельної реформи, недосконалість законодавчо-нормативної бази, прямо впливають на рівень та ефективність використання земель сільськогосподарського призначення. Основні механізми використання земель досліджуваної категорії земель, які були передбачені земельною реформою, на практиці та в часі продемонстрували посередні результати, безпорадність в умовах ринкової економіки та необхідність впровадження нових засад управління земельними ресурсами.[2,6] Це зумовлює необхідність постійного наукового моніторингу та розробки безлічі науково-технічних підходів, методик, які б обґрунтували раціональність використання земель сільськогосподарського призначення. Особливої уваги потребують сільськогосподарські землі, що розташовані в Карпатському регіоні, оскільки раціональність та ефективність їх використання, залежить від притаманних лише йому природно-кліматичних, рельєфних, геолого-геоморфологічних особливостей і ряду інших факторів, які значно відрізняються від загальнодержавних.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми раціонального використання земельних ресурсів висвітлено в працях багатьох науковців: І.К. Бистряков, В.М. Будзяк, А.А. Варламов, Д.С. Добряк, Й.М. Дорош, П.Г. Казьмір, О.П. Канаш, П.Ф. Кулинич, А.Г. Мартин, Л.Я. Новаковський, С.О. Осипчук, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк. Дослідження, що стосуються проблем ефективного та екологічно безпечного використання земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону розглянуто в працях Р.Р. Білика, А.М. Третяка, М.В. Щурика та ін. Проте, методико-технологічні алгоритми забезпечення раціонального використання земель даної категорії, залишаються не вивченими і тому потребують подальших досліджень.

Мета та завдання. Метою даної роботи є обґрунтування сутності методико-технологічних проблем, аналіз їх складових частин і можливості застосування для забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону. Передбачено виконання наступних завдань:

– проаналізувати сучасні проблеми забезпечення раціонального використання земель сільськогоспо-

дарського призначення та їх особливості в Карпатському регіоні;

– запропонувати систему складових частин охорони земель сільськогосподарського призначення;

– обґрунтувати основні методико-технологічні показники забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення в Карпатському регіоні.

Матеріали та методи досліджень. Законодавчо-нормативна база в галузі використання земель, основу якої становить Земельний кодекс України, не зазначає чіткого визначення сутності поняття раціональне використання земель. Це створює перешкоди в розумінні землевласниками та землекористувачами значення та важливості забезпечення такого використання земель сільськогосподарського призначення. Однак, в статті 205 Земельного кодексу України, зазначено зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель.[1] Це тільки один факт з безлічі інших, які доводять недосконалість та неповноту законодавчо-нормативної бази у сфері земельних ресурсів, який має негативні наслідки.

Аналіз праць багатьох українських вчених у галузі раціонального землекористування дає підстави вважати, що раціональне використання земель сільськогосподарського призначення повинне включати комплекс методико-технологічних, екологічнобезпечних, економічних та організаційних аспектів. В умовах Карпатського регіону дана проблематика набуває ще більшої комплексності та потребує врахування особливостей цієї території.

У процесі дослідження нами були використані такі методи наукового пізнання як: монографічний метод – для вивчення та узагальнення існуючих наукових підходів до вирішення проблеми раціоналізації використання земель сільськогосподарського призначення та виявлення причинно-наслідкових зв'язків розвитку цієї проблеми; системний та структурно-функціональний підходи – для аналізу використання земель сільськогосподарського призначення як системи, яка містить велику кількість елементів та складових частин, які мають певне функціональне призначення; методи аналізу та синтезу – при обґрунтуванні висновків та пропозицій.

Результати та їх обговорення. В умовах сьогодення стан земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону можна охарактеризувати як

критичний з тенденцією до погіршення. Така ситуація спричинена низкою факторів: правових, економічних, організаційних, природно-кліматичних, екологічних, геолого-геоморфологічних, соціальних та ін.

В складі Карпатського регіону перебувають чотири області України: Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька. Площа сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні сільськогосподарських підприємств і господарств населення є найвищою у Львівській області – 1025,1 тис. га, тоді як в Івано-Франківській – 493,3 тис. га, в Чернівецькій – 450,1 тис. га відповідно, і найнижчий показник в Закарпатській області – 401,3 тис. га. [4] Варто зазначити, що області досліджуваного регіону мають найнижчі в Україні показники землезабезпеченості сільськогосподарськими угіддями з розрахунку на одного жителя (табл.1).

З таблиці 1 видно, що в Карпатському регіоні найбільше сільськогосподарських угідь припадає на одного мешканця у Чернівецькій області – 0,5 га, в тому числі ріллі – 0,36 га, дещо нижчий показник у Львівській області – 0,4 га сільськогосподарських угідь та ріллі – 0,28 га, ще нижчі показники в Івано-Франківській – 0,36 га сільськогосподарських угідь, в тому числі ріллі – 0,27 га, та Закарпатській – 0,32 га сільськогосподарських угідь і 0,15 га - ріллі відповід-

но. В середньому по Карпатському регіоні, на одного мешканця припадає сільськогосподарських угідь – 0,40 га, в тому числі ріллі – 0,26 га. Для порівняння, зазначимо, що в Україні ці показники становлять – 0,80 та 0,26 га відповідно.

Таблиця 1. Показники землезабезпеченості населення Карпатського регіону станом на 1 січня 2012 року*

Область	Площа на одного мешканця, га	
	Сільськогосподарських угідь	Ріллі
Закарпатська	0,32	0,15
Івано-Франківська	0,36	0,27
Львівська	0,40	0,28
Чернівецька	0,50	0,36
<i>Карпатський регіон</i>	0,40	0,26
<i>Україна</i>	0,80	0,68

*Розраховано за даними: [4, с. 236-237; 3 с.11]

Аналізуючи динаміку змін площ сільськогосподарських угідь в Карпатському регіоні за період 1990-2013 рр., простежується стійка тенденція їх зменшення. Так, за 23 роки площа сільськогосподарських угідь на досліджуваній території зменшилася на 10,5 % [4].

Рис. 1. Система охорони земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону

Сьогодні є загальновідомим той факт, що земельна реформа, не виправдала покладених на неї сподівань, як підтверджують вище наведені цифри, і не вирішила одного з найважливіших завдань – забезпечення раціонального, екологічно безпечного та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення та їх охорони. Розпаювання земель колективної власності проводилося без врахування особливостей Карпатського регіону, а також не були вилучені з обігу деградовані й малопродуктивні землі, які потре-

бували консервації. Природні умови і рельєф досліджуваної місцевості, сприяють змиву і розмиву ґрунтів. Території, де було проведено протиерозійні і меліоративні заходи - розпайовані, виникла надмірна подрібненість земель, тому належний догляд за такими ділянками не ведеться.

На нашу думку, землі сільськогосподарського призначення необхідно розглядати як систему і приймати управлінські рішення, враховуючи повний комплекс показників, які мають максимальний чи мінімальний

вплив на забезпечення раціонального використання земель. В залежності від ступеня впливу певних показників на досліджувану нами проблему, в структурі елементів системи, вони розміщуються на відповідному рівні. Важливою характеристикою системи є її структура, під якою в теорії систем розуміється тип взаємин і взаємодій елементів, зв'язок системи, їхня впорядкованість й організація, що зберігається при всіх змінах системи й руйнується разом з нею.[5] Як нами вже було зазначено вище – землі сільськогосподарського призначення, є системою за своєю суттю і тому логічним є застосування системного підходу.

Забезпечення раціонального та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення завжди нероздільно розглядається з їх охороною. Так, науково та методико-технологічно обґрунтована система охорони земель повинна оцінювати необхідні процеси не ділячи їх на складові (рис. 1).

Дана система чітко показує об'єкт, на який спрямовуватимуться заходи охорони, проблеми, які існують на досліджуваній території і шляхи їх вирішення. Методико-технологічний аспект забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону в своїй основі передбачає розробку систем показників, елементів та факторів, які мають багаторівневу структуру і взаємозв'язки між собою. Це дозволяє одночасно оцінити всі елементи, що створюють і впливають на проблему та розробити спрощений варіант її вирішення та застосування на практиці.

Раціональне використання земель має передбачати гармонізацію взаємодій суспільства з використанням природного ресурсу - землі, та розробку економічних механізмів її екологічно безпечної експлуатації. Реалізація цього положення на практиці справа не з легких, як видно з сучасного стану земель на досліджуваній території, адже ситуація вимагає поєднати практично важко поєднуване. Ми вважаємо, для вирішення проблеми доречно використати системний підхід і розглядати гармонізацію суспільства і землі, з одного боку, та економічні механізми екологічно безпечної експлуатації землі з іншого, як дві великі системи, які потребують структуризації та врахування всіх їх складових елементів. Перша із зазначених систем розглядатиме проблеми антропогенного впливу на землі сільськогосподарського призначення, інша – екологічні ризики, які притаманні даній місцевості, їх подолання і створення екологічно безпечного та економічно вигідного середовища. Наступний етап роботи з системами передбачає їх оптимізацію: визначення найбільш пріоритетних та дієвих на практиці напрямків вирішення проблеми раціоналізації використання земель сільськогосподарського призначення. В

результаті аналізу оптимізованих систем, розробляються науково і технологічно обґрунтовані пропозиції щодо забезпечення раціонального та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону, враховуючи його природно-кліматичні, рельєфні, геолого-геоморфологічні та інші особливості. Зокрема, на досліджуваній території передбачається здійснення: 1) організаційних заходів – оптимізація структури сільськогосподарських угідь і несільськогосподарських угідь; 2) агрометеліоративних заходів – протиерозійні способи обробітку ґрунту, відновлення його родючості; 3) проведення лісомеліоративних заходів – лісові насадження, які здійснюють водорегулюючу, протиерозійну, санітарно-гігієнічну та інші екологічні функції; 4) застосування гідротехнічних заходів – створення гідротехнічних споруд, які перешкоджатимуть утворенню на схилах великих об'ємів дощових і талих вод.

Висновки. Аналіз сучасного стану земель сільськогосподарського призначення в Карпатському регіоні та методи їх використання, дає підстави вважати, що жодні з проведених заходів передбачених, зокрема, земельною реформою не дали результатів. Досліджувана місцевість характеризується високими екологічними ризиками в силу своїх природно-кліматичних умов і потребує застосування таких науково-обґрунтованих методів та підходів розроблених з технологічної точки зору, які б забезпечили раціоналізацію використання земель сільськогосподарського призначення, вирішивши при цьому комплекс супутніх завдань. Дані землі пропонується розглядати як систему взаємозалежних елементів, показників, чинників та факторів, які прямо або опосередковано впливають на забезпечення раціонального використання сільськогосподарських земель. Складові системи мають багаторівневу структуру та зв'язки, аналіз яких дозволяє оптимізувати всю систему сільськогосподарського землекористування регіону за видами основних завдань, які потребують вирішення. Ці завдання являють собою сутність визначення раціонального використання земель – гармонізацію взаємодії суспільства і землі, та розробку економічно доцільних механізмів екологічно безпечного її використання.

Врахування подібних методико-технологічних аспектів забезпечення використання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення Карпатського регіону, сприяють пошуку оптимальних та реально дієвих рішень цієї проблеми на практиці. Крім того, заходи передбачені цими рішеннями, дозволять мінімізувати і попередити екологічні ризики деградації ґрунтів, та підвищити ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в регіоні.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Земельний кодекс України (з останніми змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
Zemel'nyi kodeks Ukrainy (z ostannimiy zminamy i povnenniamy) [Land Code of Ukraine] / [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
Зось-Кіор М. Результати та перспективи земельної реформи в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_26_27_kvintja_2012_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rezultati_ta_perspektivi_zemelnoji_reformi_v_ukrajini/41-1-0-1791

5_ekonomichni_nauki/rezultati_ta_perspektivi_zemelnoji_reformi_v_ukrajini/41-1-0-1791
Zos'-Kior M. Rezul'taty ta perspektivy zemel'noi reformy v Ukraini [Results and prospects of land reform in Ukraine] / [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://conftiapv.at.ua/publ/konf_26_27_kvintja_2012_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rezultati_ta_perspektivi_zemelnoji_reformi_v_ukrajini/41-1-0-1791

3. Регіони України: Статистичний збірник 2012. / за ред. О.Г. Осауленка. – Частина I. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 310 с.

Regiony Ukrainy: Statystychnyi zbirnyk 2012 [Regions of Ukraine: Statistical collection 2012] / za red. O.G. Osauleuka. – Chastyna I. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2012. – 310 s.

4. Сільське господарство України за 2012: Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 402 с.

Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy za 2012: Statystychnyi zbirnyk [Agriculture of Ukraine for 2012: Statistical collection] / za red. N.S. Vlasenka. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2013. – 402 s.

5. Черняга П.Г. Модель оцінки небезпечних фізико-геологічних процесів на сформованих землекористуваннях в населених пунктах / Т.В. Бухальська, А.В. Люсак // Сучасні

досягнення геодезичної науки та виробництва: зб. наук. праць Зх. геодезичного т-ва УТГК. – 2009. – Вип. 1 (17). – С. 278 – 288.

Cherniaga P.G. Model' otsinky fizyko-geologichnykh protsesiv na sformovanykh zemlekorystuvanniakh v naselenykh punktakh [Assessment model of dangerous physical and geological processes on the created land-tenures in settlements] / T.V. Bukhal's'ka, A.V. Liysak // Suchasni dosiagnennia geodezichnoi nauky ta vyrobnytstva: zb. nauk. prats' Zkh. Geodezichnogo t-va UTGK.- 2009. – Vyp. 1 (17). – S. 278 – 288.

6. Шурик М.В. Трансформація земель сільського господарства Карпатського макрорегіону / М.В. Шурик. - Чернівці: КНИГИ–XXI, 2005. – 352 с.

Shchuryk M.V. Transformatsia zemel' sil's'kogo gospodarstva Karpats'kogo makroregionu [Transformation of agriculture lands for the Carpathian macroregion] / M.V. Shchuryk. – Chernivtsi: KNYGY–XXI, 2005. – 352 s.

Voroniuk Yu.Yu., Bepal'ko R.I. Methodological and technical aspects of ensuring rational agricultural lands usage for the Carpathian region

Abstract. The current state of agricultural lands in the Carpathian region and problems of it's rational use is analysed. Methodological and technical aspects of ensuring rational land usage are considered. Relevance of system approach for the solution of agricultural land problems usage in the region and decisions-making are investigated.

Keywords: *agricultural lands, Carpathian region, rational usage, methodological and technical aspects, system*

Воронюк Ю.Ю., Беспалько Р.И. Методико-технологический аспект обеспечения рационального использования земель сельскохозяйственного назначения Карпатского региона.

Аннотация. Проанализировано современное состояние земель сельскохозяйственного назначения в Карпатском регионе и проблемы их рационального использования. Рассмотрены методико-технологические аспекты обеспечения такого использования. Исследована актуальность системного подхода для решения проблем сельскохозяйственного землепользования в регионе и принятия решений.

Ключевые слова: *земли сельскохозяйственного назначения, Карпатский регион, рациональное использование, методико-технологические аспекты, система*